

ØF-notat nr. 06/2003

**Lokaløkonomiske virkninger
av kulturfestivaler
- et metodisk urent farvann**

av

Birgitta Ericsson

Østlandsforskning

er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med Oppland, Hedmark og Buskerud fylkeskommuner samt Kommunaldepartementet som stiftere, og har i dag 25 ansatte.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Regional- og næringsforskning
Offentlig forvaltning og tjenesteyting

Østlandsforsknings viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskaps-ressursen utnyttes til beste for alle parter

ØF-notat nr. 06/2003

**Lokaløkonomiske virkninger
av kulturfestivaler
- et metodisk urent farvann**

av

Birgitta Ericsson



Tittel: Lokaløkonomiske virkninger av kulturfestivaler - et metodisk urent farvann

Forfattere: Birgitta Ericsson

ØF-notat nr.: 06/03

ISSN nr.: 0808-4653

Prosjektnummer:

Prosjektnavn: Arrangementer og destinasjonsutvikling

Oppdragsgiver: Norges forskningsråd

Prosjektleder: Hugo Birkelund/Jorid Vaagland

Referat:
Østlandsforskning har studert de tre kulturfestivalene som årlig holdes på Lillehammer: Vinterspillene, Norsk litteraturfestival/Sigrid-Undset-dagene og DølaJazz. Hver av festivalene går over flere dager, til sammen har disse festivalene arrangementer over 16 dager i Lillehammer og de dekker forskjellige kulturretninger.

I prosjektet er de lokaløkonomiske effektene kartlagt gjennom postale spørreskjemaintervjuer med publikummere ved et stort antall enkeltarrangement. Dessuten er det gjort en gjennomgang av festivalregnskapene, samt supplert med intervjuer og samtaler med de administrativt ansvarlige for respektive festival.

Hovedmålet med prosjektet var å øke kunnskapen om hvilke typer arrangementer, evt. porteføljer av arrangementer, som fremmer lokal reiselivs- og destinasjonsutvikling, både når det gjelder økonomiske og kulturelle virkninger. En viktig årsak til denne problemstillingen er den forholdsvis store veksten i ulike arrangementer som har funnet sted i de senere åra, og der mange er begrunnet med en ønsket vekst i turismen til regionen. Dette ønsket bunner antakelig i en forestilling om at arrangementer tiltrekker seg mange tilreisende, uten at de enkelte aktuelle arrangementene er vurdert i et turistisk perspektiv.

Emneord: Arrangementer, kultur, destinasjonsutvikling, lokaløkonomiske effekter

Key words: Events, destination development, economic impacts

Dato: Juni 2003

Antall sider: 32

Pris: 60,-

Utgiver: Østlandsforskning
Serviceboks
2626 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00

Telefax 61 25 41 65

e-mail: post@ostforsk.no

<http://www.ostforsk.no>

? Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Grunnlaget for dette notatet er prosjektet "Arrangementer og destinasjonsutvikling", et samarbeidsprosjekt mellom Høgskolen i Sør-Trøndelag, Universitetet i Göteborg og Østlandsforskning, gjennomført i perioden 1999-2002. Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd, og består av tre deler:

1. Økonomiske effekter av ulike typer arrangement
2. Arrangementers kulturelle betingelser og betydning
3. Syntese - arrangementers økonomiske og kulturelle betydning.

Dette notatet omhandler *Økonomiske effekter av ulike typer arrangement* og de metodiske problemer og svakheter som slike resultat ofte er beheftet med.

Notatet er en presentasjon holdt på på 11th Nordic Symposium on Tourism and Hospitality Research, Göteborg 14.-17.11.02. Det er også grunnlaget for kapitlet om lokaløkonomiske effekter i hovedrapporten fra prosjektet (Vaagland og Ericsson 2002: Lokalsamfunnsmessige og lokaløkonomiske sider ved kulturfestivaler. Om arrangementer og destinasjonsutvikling, ØF-rapport 16/2002.), som også kan lastes ned fra Østlandsforskning's hjemmeside (www.ostforsk.no).

Lillehammer juni 2003

Birgitta Ericsson

Innhold

Innledning	4
Dobbelttellinger	5
Områdeavgrensningens betydning	6
Publikummere - innledning	6
Publikum: lokalbefolkningens forbruk	7
Publikum: tilreisendes forbruk	7
Utøvere og deltakere: fortrengninger?	9
Offentlig forbruk: tilskott	10
Solgte billetter: personbesøk eller personer?	10
Utlegg eller kostnader, en eller flere?	11
Betydningen av de omtalte forhold	12
Prinsippmodell for beregning av lokaløkonomiske effekter	14
Overrisslingseffekter: de tilreisendes betydning	16
Ringvirkninger	19
Samlet lokaløkonomisk betydning: ringvirkninger og overrisslingseffekter	23
Referanser	25

Innledning

Østlandsforskning har studert de tre kulturfestivalene som årlig holdes på Lillehammer: Vinterspillene, Norsk litteraturfestival/Sigrid-Undset-dagene og DølaJazz. Tidspunktene for gjennomføringen av disse tre festivalene er spredt utover året, i henholdsvis februar, mai og oktober. Hver av festivalene går over flere dager: Vinterspillene over sju dager, Norsk litteraturfestival seks dager og DølaJazz tre dager. Til sammen har disse festivalene altså arrangementer over 16 dager i Lillehammer. De dekker også forskjellige kulturretninger: Vinterspillene mest kunst, musikk og teater, der hovedforestillingen er en utendørs konsert i den frosne Mesna-elva, Norsk litteraturfestival konsentrerer seg om litteratur og DølaJazz om jazz og moderne musikk.

I vår del av prosjektet har de lokaløkonomiske effektene blitt kartlagt gjennom postale spørreskjemaintervjuer med publikummere ved et stort antall enkeltarrangement, samt festivalregnskapene supplert med intervjuer og samtaler med de administrativt ansvarlige for respektive festival.

Hovedmålet med prosjektet var å øke kunnskapen om hvilke typer arrangementer, evt. porteføljer av arrangementer, som fremmer lokal reiselivs- og destinasjonsutvikling, både i forhold til økonomiske og kulturelle virkninger. En viktig årsak til denne problemstillingen er den forholdsvis store veksten i ulike arrangementer som har funnet sted i de senere åra, og der mange er begrunnet med en ønsket vekst i turismen til regionen. Dette ønsket bunnør antakelig i en forestilling om at arrangementer tiltrekker seg mange tilreisende, uten at de enkelte aktuelle arrangementene er vurdert i et slikt perspektiv.

Slike synspunkter bli bekreftet av stadige referanser til hvor stor betydningen av festivaler, arrangementer, idrettskonkurranser, turisme, ol. *egentlig* er. Det betyr som regel at avsenderen mener en ikke bare bør se på økonomien i det enkelte tiltak, men også regne med direkte og induserte ringvirkninger av tiltaket. Argumenter for å finne ”samlet xx-betinget omsetning” kan være:

- å si noe om dagens situasjon og samlet betydning for den lokale økonomien
- å legge grunnlaget for prioriteringer av framtidige tiltak
- å legge grunnlaget for konsekvensberegninger av aktuelle/prioriterte tiltak

Likevel syns problemstillingene framfor alt å dukke opp i tilknytning til tiltak som enten medfører store (offentlige) utgifter, eller har liten økonomisk betydning i seg selv, evt. begge deler. Ut fra det syns legitimering å være en viktig grunn til å foreta slike beregninger. Dessuten blir ofte *kostnadssiden* ved tiltak undervurdert. Forsterkende i denne retningen virker det om estimatene foretas i forkant (”ex ante”), fordi de da ofte har en legitimerende funksjon i forhold til politikere eller for arrangør.

Det er imidlertid mange metodiske fallgruver, både ved gjennomføring av denne typen undersøkelser og ved tolkingen av resultatene. En viktig del av prosjektet ble derfor å bruke litt tid på å gå opp noen prinsipielle betraktninger rundt gjennomføringen av forbruksundersøkelser, spesielt i tilknyt-

ning til arrangementer og turister. Vår tese er nemlig at mange refererte resultater bygger på lettvinde løsninger og manglende innsikt i metodiske svakheter og utfordringer.

Vi drøfter derfor innledningsvis metodiske utfordringer knytt til følgende stikkord når det gjelder forbruksundersøkelser generelt: dobbelttelling, områdeavgrensningens betydning, lokalbefolkningens forbruk, tilreisendes forbruk, deltakere og utøvere (fortrengnings mekanismer) samt offentlige tilskott. Som om ikke det var nok er det ytterligere metodiske problemer knytt til det faktum at vi opererer med *festivaler*, som er knipper med enkeltarrangementer, og ikke isolerte, enkeltstående arrangementer. Ved slike tilfeller er det derfor ikke mulig å bruke antall solgte billetter som grunnlag for beregning av resultatene: antall billetter må først regnes om til personer. Men først de første problemene.

Dobbelttellinger

I svært mange kartlegginger som tar sikte på å dokumentere økonomiske effekter av ulike arrangement, blir (de lokale) effektene overestimert. (Jfr. eks.vis Getz 1994, Ryan 1998, Arnestad 1990) Dette kan f.eks skyldes at en kartlegger den *samlede, totale omsetningen* som kan tilbakeføres til et gitt arrangement, og ikke bare den *tilleggsomsetning* som skapes av arrangementet. Selv om det kan argumenteres for at all omsetning som kan tilbakeføres til et arrangement skyldes dette arrangementet, er det likevel ikke slik at all denne omsetningen ville "bli borte" fra området dersom arrangementet ikke ble gjennomført. Tvert imot er det nok som regel slik, at ganske mye blir igjen i området, selv om pengene brukes til andre formål. Det kan til og med hende at ringvirkningene av "normalt" forbruk er større, nettopp fordi det da innpasses i en normalsituasjon i lokaløkonomien, enn av et arrangement som ikke er det. Hvis de varene og tjenestene som kreves levert til arrangementet ikke (kan) produseres i området, blir det ikke store ringvirkninger lokalt.

Forutsetningene for at et gitt område skal få del i slik tilleggs omsetning bygger altså på to avgjørende premisser: at de lokale leverandørene er i stand til å etterkomme etterspørselen produkt- og prismessig, og at leverandørene i tilfelle har ledige produksjonsressurser. Hvorvidt disse forutsetningene er tilstede er sjelden drøftet.

Det er ytterligere en årsak til dobbelttelling ved forbruksundersøkelser, nemlig når samme person eller reisefølge oppholder seg i et område over tid og deltar i mange enkeltarrangement eller besøker flere attraksjoner, og en må bruke billettsalg som grunnlag for oppblåsing. Problemet er at besvarelsene representerer *personer*, mens solgte billetter representerer *personbesøk*. Dette problemet oppstår f.eks. ved undersøkelser om festivaler, der det jo er et poeng å delta i flere av enkeltarrangementene. Det samme problemet har en i forbindelse med "gjesteundersøkelser", der en intervjuer tilreisende både ved overnattingsbedrifter og attraksjoner, eller ved attraksjoner i områder der turister besøker flere attraksjoner i samme område. (Jfr. eks.vis Ericsson 1985)

At samme person eller reisefølge telles på flere steder, er altså også en årsak til overestimering av lokaløkonomiske effekter.

Områdeavgrensningens betydning

Det faktum at selve områdeavgrensningen, dvs. størrelsen på "lokalområdet", er av helt avgjørende betydning for resultatene, blir også ofte oversett. Svært forenklet kan en si, at størrelsen på de lokaløkonomiske effektene i stor grad avgjøres av områdeavgrensningen. Gjennom manipulasjon av områdegrensene kan en uten videre endre de målte effektene uten at de faktiske forhold er endret. (Eks.vis Wall 1997, Ryan 1998) Det er derfor heller ikke mulig å aggregere slike effekter i flere områder.

Et lite lokalområde vil, på den ene sida, redusere det potensielle antallet leverandørbedrifter som er lokalisert til lokalområdet, ene og alene fordi utbredelsen av området er lite. En snever avgrensning vil dermed gi mindre ringvirkninger enn om området var større.

En snever avgrensning til et lite lokalområde vil, på den andre sida, øke andelen tilreisende, samtidig som det lokale befolkningspotensialet reduseres. Et lite lokalområde vil dermed bidra til å øke eksportverdien som følger av den personbaserte etterspørselen (overrislingseffektene), fordi det pr. definisjon blir en større andel tilreisende.

At avgrensningen av området har så mye å si for hvor en registrerer effektene, skyldes vesentlig at områdeavgrensningen i undersøkelsesområdet ofte foretas ved administrative grenser, som fylkes- eller kommunegrenser. Dette har sin enkle forklaring primært i to forhold: 1) det er vanskelig å få data som er frikoplest fra administrative grenser, og 2) det er til de administrative grensene det er knytt politisk eller økonomisk ansvar. Dersom det er mulig å bruke *funksjonelle* (nodale) regioner som grunnlag for områdeavgrensningen, ville betydningen av grensesettingen avgjort bli mindre. Der to nabo-kommuner sammen er *en* funksjonell region hva gjelder arbeidsmarked, bosted og handel, blir det slik sett kunstig å måle effektene i den ene eller den andre av disse kommunene, de må sees i sammenheng.

Publikummere- innledning

Arrangementer/festivaler har som regel to eller tre hovedinntektskilder: billettinntekter/deltakeravgifter, sponsorinntekter og evt. inntekter ved salg av rettigheter (bilde-/lydproduksjon) eller produkter. Salg av rettigheter av noe omfang har en framfor alt i forbindelse med større idrettsarrangement, mens det ved andre typer arrangement kan forekomme tilleggssalg av diverse effekter/ souvenirer. Registreringer tyder imidlertid på at inntekter av slikt tilleggssalg er forholdsvis beskjedne (Birkelund 1996).

Blant publikummere, som står for billettinntektene, kan en identifisere tre hovedgrupper:

- *lokale*, som er fastboende på stedet, og
 - to grupper *tilreisende*:
- a) de som har venner, familie, egen bolig, hytte eller andre gjøremål på stedet; samt
- b) de som har valgt å besøke stedet alene pga arrangementet

Størrelsen på, og forholdet mellom, disse gruppene vil være avgjørende for hvor store en kan regne med at effektene av de tilreisende til et arrangement vil bli.

Publikum: lokalbefolkningens forbruk

Motivasjonen for å delta i et festivalarrangement kan være forskjellig: for enkelte fast bosatte kan arrangementet være av så stor betydning at en ville oppsøkt det uansett hvor det ble arrangert. Når et slikt arrangement går av stabelen på hjemstedet, betyr det at området "holder på" penger som ellers ville bli brukt i et annet område. Slik omsetning er prinsipielt å betrakte som arrangementskapt omsetning lokalt. Det er imidlertid i praksis svært vanskelig å registrere hvorvidt en alternativ tur ut av området faktisk er avlyst, eller bare utsatt, og hva som egentlig er substitutter. Andre lokale publikummere deltar fordi arrangementet gjennomføres på hjemstedet, og ville ikke reist andre steder for å delta. Da er det mye som taler for at omsetningen ville blitt brukt på hjemstedet uansett - muligens omplassert i andre bransjer - og det er derfor neppe riktig å ta med dette forbruket som arrangementskapt.

Hvor mye av de lokales forbruk som skal regnes som en nettoeffekt, har lenge vært et diskusjonstema (Baade and Dye 1991; Burns, Hatch and Mules 1986; Crompton 1995; Getz 1997; i Solberg og Andersson 1999). Etter hvert syns det å ha etablert seg som fast praksis kun å ta med forbruk fra tilreisende (Solberg og Andersson 1999; Ryan 1998). Vi vil følge denne praksisen for å holde estimatene konservative. I denne forbindelsen er det likevel riktig å legge til, at det kan hende at stedets størrelse har betydning for hvor mye av forbruket som omplasseres lokalt. En skal ikke se bort fra at arrangementenes oppdemningseffekt kan være større på relativt små steder, men dette har vi ikke data for.

Publikum: tilreisendes forbruk

At ikke alt forbruk som skyldes de som er bosatt innenfor området skal tas med kan for mange virke opplagt. Det er imidlertid like opplagt at *heller ikke* alt forbruk som skyldes tilreisende skal telles med.

Selv om publikum er tilreisende til området, kan det godt være andre ting som er utløsende for reisen, f.eks. arbeidsrelaterte forhold eller besøk hos slekt og venner. Særlig blant dem som besøker slekt og venner kan det hende at en legger et planlagt besøk til tidspunkter da det også foregår festivaler eller arrangementer, dvs en plassering av besøket som i tid sammenfaller med arrangementet. Selve besøket ville likevel uansett ha funnet sted en eller annen gang, slik at arrangementet kun har bidratt med en tidsforskyvning av besøket. For disse turistene er ikke arrangementet i seg selv avgjørende viktig, det har betydning kun for tidsfesting av et besøk som uansett ville blitt gjennomført. Stedet ville altså fått noe forbruk fra denne gruppa uansett, men det er mulig at en legger igjen noe ekstra pga av arrangementet, og slik kan deler av forbruket være arrangementsbetinget forbruk. I praksis er det imidlertid vanskelig (umulig) å estimere hvor mye.

Et evt. merforbruk i vertshusholdningen på grunn av besøk i forbindelse lokale arrangementer må vurderes i forhold til de samme prinsipper: Dette forbruket ville funnet sted uansett når besøket ble effektivt. Det er dessuten stor sannsynlighet for at pengene ble brukt i lokalområdet helt uavhengig av evt. besøkende gjester.

Siste gruppe tilskuere er de som kommer til stedet ene og alene pga arrangementet. Deres forbruk representerer i sin helhet tilleggsomsetning, som ikke ville kommet stedet til gode uten arrangementet. Hvor stor denne tilleggsomsetningen er vil være avhengig av:

- hvor stor denne gruppa er,
- i hvilken grad den fortrenger andre turister, og,
- i tilfelle: hvem av disse to turistgruppene som har høgst forbruk^a

Sett fra *arrangørens side* vil det være fordelaktig å gjennomføre arrangementet på et sted hvor en er sikret ”tiltrekkelig” publikumsoppslutning. For arrangøren er det uten betydning om publikum kommer tilreisende, dvs. er turister i området, eller bor der fast. Slik sett kan et arrangement like gjerne bli lagt til et turistområde i sesongen, som et område med tiltrekkelig lokalbefolkning.

Sett fra *arrangørstedets side* vil det ofte være et mål å trekke til seg turister i forbindelse med avviklingen av et arrangement, og helst i perioder med ellers lite tilreisende. Her er det altså motstridende interesser mellom arrangør og arrangørsted. Hvis en nå har et arrangement med tiltrekningskraft utover lokalområdet, er det altså viktig å være bevisst *når* dette gjennomføres, slik at de tilreisende kan komme *i tillegg* til dem som er der fra før.

Nå er imidlertid kapasiteten i overnattingsbedriftene de fleste steder i Norge langt fra fullt utnyttet, slik sett vil dette mange steder også være en hypotetisk problemstilling. Det er likevel viktig å være klar over to forhold i denne forbindelse:

- Et tidspunkt som kan være mindre gunstig for arrangør (mindre folk i omløp i området) kan være mer gunstig for reiselivsbedrifter, som da har ledig kapasitet.
- Et tidspunkt som er mer gunstig for arrangør (mye folk fra før i området) kan trekke nye turistgrupper på bekostning av de eksisterende. De kort-siktige effektene vil avhenge av hvor stort forbruk de enkelte segmentene har. På lang sikt kan imidlertid eksisterende segmenter finne seg nye steder, der de ikke blir fortrent (i perioder).^b

En rangering av kulturarrangement etter rekkevidde vil imidlertid avsløre at de fleste kun har lokal eller regional tiltrekningskraft på publikum. I økonomisk terminologi ville en si at betalingsvilligheten ikke omfattet store

^a Hvis den turistgruppa som blir fortrent har totalt sett et høgre forbruk, kan effektene av arrangementet på det området bli negative. Dette ble f.eks. registret i forbindelse med OL i Los Angeles 1984, da yrkesreisende med et høgt forbruk ble erstattet av ferie og fritidsreisende OL-tilskuere. Yrkestrafikken var utsatt, den ble kompensert i ettertid, mens regionale attraksjoner basert på LA-markedet opplevde etterspørselssvikt pga at befolkningen trakk vekk fra regionen pga frykt for trengselsproblemer (Lazer 1986 og Pyo et.al. 1988, i: Teigland 1999)

^b Dette er registrert bl.a. i forbindelse med OL på Lillehammer i 1994, der tradisjonelle turistområder som prioriterte OL i den perioden har tapt store markedsandeler (inntil 26%) i ferie-/fritidsmarkedet. (Teigland 1999)

transportkostnader. Dermed har *lokaliseringen* av arrangementene svært mye å bety for det samlede inntekspotensialet til arrangøren.

Utøvere og deltakere: fortrenninger?

Det er ingen prinsipiell forskjell på effektene som kan registreres som følge av deltakere/utøvere og de som tilskuere/publikum medfører, og som er omtalt ovenfor. Det er imidlertid indikasjoner på at enkelte (typer) arrangementer er "tilskuerintensive" mens andre er "deltakerintensive". Idrettsarrangementer ser ut til å finnes i begge kategoriene, der noen arrangementer har stort tilskuerpotensiale, mens andre idrettsarrangement framfor alt har (mange) deltakere. (Andersson & Solberg 2002, Birkelund 1996) En finner også eksempler på kulturarrangement med stor deltakelse^c, men de fleste er trolig i kategorien tilskuerintensive. For vår del vil vi mene at *deltakere* i arrangementer på de fleste måter oppfører seg likt publikummere, i alle fall forbruks- og motivasjonsmessig. *Utøvere* (artistene) er trolig mer å oppfatte som en "innsatsvare", dvs. at arrangøren dekker mye av utgiftene som skyldes tilreisende utøvere, enten det gjelder kultur eller sport.

For en arrangør (klubb eller driftsselskap) vil selvsagt inntekspotensialet være en faktor i vurderingen. Selv om billettinntektene generelt etter hvert får mindre betydning (særlig ved idrettsarrangement), vil de i de fleste tilfeller av "vanlige" arrangement likevel utgjøre en vesentlig inntektskilde. (Jfr også Bohlin 1994) Det betyr at arrangement med mange tilskuere i prinsippet har et høyere inntekspotensiale enn arrangement med få tilskuere. Noen ganger kan imidlertid arrangementer med mange deltakere også bety økte utgifter for arrangøren: subsidiert forpleining, transport, osv. World Cup-arrangementer i alpint kan være eksempel på det. Det er i tillegg en type arrangement som ofte medfører inntektsbortfall fra vanlig turisttrafikk/tilreisende i en periode. For større alpindestinasjoner, som i praksis er de aktuelle for WC-arrangementer, kan dette fortrenge forbruket dreie seg om store beløp.

I praksis er det små forskjeller i hvor store effekter en kan måle lokalt enten det er arrangør eller deltaker selv som betaler, og for mottakende sektor (selger) spiller det mindre rolle hvem som kjøper. Når arrangøren, ikke den enkelte deltaker /utøver selv, betaler opphold og forpleining, går imidlertid denne posten over fra å være direkte effekt til å bli indirekte (ringvirkning). Opphold og forpleining blir da kjøpt inn som underleveranse til arrangøren, uten at dette nødvendigvis endrer på realitetene.^d

Bohlin (1994 og 2000) har i sine undersøkelser om idrettsarrangementers omland funnet at den geografiske spredningen av omlandet (tiltrekningskraften) varierer forholdsvis mye mellom ulike arrangement. Hans forklaringer har to hovedkomponenter, nemlig om arrangementet er *tilbakevendende* eller enkeltstående på ett sted, og *kommunikasjoner*. Arrangementer som har fast tilholdssted, dvs. repeteres samme sted hvert år, har en langt større geografisk spredning på deltakerne enn arrangementer som ambulerer

^c Titano-festivalen, folkemusikk-kappleik, ol.

^d En kan til og med tenke seg at lokale inntekter blir mindre, fordi arrangøren er i stand til å oppnå rabatter som enkeltpersoner ikke får.

mellom forskjellige steder. Han forklarer dette med at arrangementer som er tilbakevendende har forutsetninger for stadig å utvide sine omland, og på den måten delvis veie opp for avstandsfriksjonen. I land som har klare retninger på kommunikasjonsstrukturen sin, slik som Norge og Sverige, vil denne da også påvirke formen på omlandene. At vegene i Sverige (og Norge) går i nord-sørlig retning øker avstandsfriksjonen på forflytninger på tvers av dette, dvs. øst-vest. Det er altså enda et argument for at *lokalisering* i forhold til befolkningskonsentrasjoner er viktig.

Offentlig forbruk: tilskott

Det er også tvilsomt om tilskott fra lokale myndigheter bør trekkes inn som effekter av et gitt arrangement. Slike tilskott kan nemlig også betraktes som forskyvning av forbruk. Denne forskyvningen kan dels være i tid, men i alle fall regnes som forskyvning fra andre lokale oppgaver. (Mules and Faulkner 1996, i: Ryan 1998)^e Det er altså ikke slik at et kommunalt tilskott til et arrangement nødvendigvis representerer et merforbruk som kan tilbakeføres til dette arrangementet spesielt. Hvis de kommunale tilskott går på bekostning av andre lokale tiltak, må en vite noe om alternativkostnaden ved et evt annet offentlig forbruk for å kunne si noe om den faktiske effekten av et kommunalt tilskott til et gitt arrangement. Dette taler for *ikke* å ta med kommunale tilskott i effektberegningene. (Jfr også Ryan 1998)

Resonnementet kan også delvis gjøres gjeldende for tilskott fra andre offentlige myndigheter, men det forutsetter at den regionale fordelingen av statlige og fylkeskommunale midler er geografisk konstant. Det er den selvsagt ikke, slik at vi finner det rimelig å se offentlige tilskott fra andre enn kommunen som et reelt bidrag til merforbruket i området, selv om slike tilskott ellers ville kommet andre tiltak i samme område til gode. Det er imidlertid i praksis svært vanskelig å konkretisere eller etterprøve.

Solgte billetter: personbesøk eller personer?

Ytterligere et metodisk problem som oppstår når delpopulasjoner i praksis overlapper hverandre, er at besvarelsene representerer *personer*, mens solgte billetter representerer *personbesøk*. Problemet oppstår f.eks. ved undersøkelser av festivaler, der det jo er et poeng over tid å delta i flere av enkeltarrangementene. Det samme problemet har en i forbindelse med ”gjesteundersøkelser”, hvis en intervjuer tilreisende både ved overnattingsbedrifter og attraksjoner, eller hvis en intervjuer turister ved attraksjonsanlegg i områder der turister besøker flere attraksjoner i samme område. (Jfr. eks.vis Ericsson 1985) Fordi vi har oversikt over billettsalget og samtidig vet hvor mange billetter hver enkelt publikummer har kjøpt, trenger ikke databehandlingen være så sofistikert som andre tilfeller kan kreve. At samme person eller reisefølge telles på flere steder, er ellers en årsak til overestimering av de økonomiske effektene.

^e Dette er analogt til at tilreisende som besøker slekt og venner i et område kan antas å forskyve tidspunktet for reisen, dersom det foregår et arrangement i den aktuelle besøksperioden. Dermed forskyves også tidspunktet for forbruket, slik at disse pengene i stor grad ville kommet området til gode likevel.

Dette er et hovedproblem når en skal anslå økonomiske effekter av enkelte tiltak, eks.vis festivaler: det samlede antall billetter som er solgt tilsvarer ikke det samme antallet personer, slik at en heller ikke *etter* at festivalen er gjennomført har en brukbar populasjonsliste. Før en begynner å beregne økonomiske effekter må en derfor estimere populasjonen målt i *antall personer*. Ytterligere kompliserende er de forholdsvis store forskjellene mellom fastboende og tilreisende i hvor mange enkeltarrangement man deltar i, samt at det er forskjeller mellom rene publikummere og dem som er involvert i gjennomføringen.

Antallet besøkende målt i billettsalg, må derfor reduseres med faktoren for gjennomsnittlig besøk pr person ved de enkelte festivaler, skal en få fram den reelle populasjonen, eksempelvis for hele festivaler. Hvor detaljert en vil (kan) veie materialet, avhenger som regel av i hvilken grad det er mulig å kontrollere for skjevheter på de variablene som evt. bør veies. I vårt tilfelle har vi f.eks. ikke oversikt over den "reelle" fordelingen lokale - tilreisende, og da kan en veing fort bli fiktiv nøyaktighet.

Utlegg eller kostnader, en eller flere?

Som regel er det de rene utgiftene som tilreisende legger igjen i et gitt område som er kartleggingsenheten. Det spørres derfor publikum om "hvor mye penger" de brukte på ulike utgiftskategorier i forbindelse med festivalen. Svarene avgis personlig, i den forstand at utgifter som gjelder andre i følget ikke tas med. De tilreisende publikummere er også spurt om utgifter til overnatting i forbindelse med festivalen. Det kan imidlertid være problematisk å anslå hvor mange penger som faktisk legges igjen i overnattingssektoren. Så lenge en ikke vet hvor mange personer som er med i reisefølget, står en her i fare for å overestimere, i verste fall doble, effektene. Avgjørende er nemlig *fordelingen mellom "enkle og doble reisefølger"*. Sett at en finner at 20% (dvs 20 av 100) av deltakere overnattet kommersielt og i gjennomsnitt betalte 350,-. Da skulle disse 20 personene stå for en inntekt til innkvarteringssektoren på 7.000,-. Hvis disse 20 derimot har kommet som 10 par som delte innkvartering, vil de 20 personene representere et forbruk på "kun" 3.500,-.

Vanligvis blir det uttrykkelig bedt om *ikke* å ta med utlegg som inkluderer andre enn respondenten selv. I hvilken grad det gjøres for typiske "enhetsutgifter", hvor en som regel gjør opp for hele reisefølget samlet, er ofte vanskelig å kontrollere. En må regne med at enkelte tar med samlede tall, og at dette vil overvurdere resultatene. Trolig gjelder det særlig for overnatting, og muligens transport står i fare for å bli oppgitt som kostnad og ikke utlegg.

Som regel er det *stedet* som er i fokus, slik at det er den økte omsetningen som kommer lokalt som følge av diverse arrangementer som skal kartlegges. En må derfor *skille mellom utgifter og kostnader*, der alle (ekstra) utgifter i lokalområdet skal telles, men ikke nødvendigvis alle kostnader. For eksempel skal utgifter til bensin, der bensinforbruket er knytt til reiser i forbindelse med arrangementet, men selve bensinfyllingen er gjort utenfor området, *ikke* telle med. En bensinfylling foretatt i festivalområdet skal

derimot telle med, med hele beløpet - ikke bare den bensin som er brukt i forbindelse med reisen til det spesielle arrangementet.

Dersom en er opptatt av *konsumentoverskottet*, må en anlegge et kostnads-perspektiv, og da skal alle *kostnader* i forbindelse med festivalen, ikke utgiftene, telle med. I eksemplet ovenfor vil beløpene som skal telles bli motsatte: bensinforbruket skal telles, men ikke hele bensinfyllingen (uansett hvor den er gjort). I vår undersøkelse er det ikke gjort noe forsøk på å anslå et evt. konsumentoverskott.

Betydningen av de omtalte forhold

Vi skal eksemplifisere ovenstående utfordringer med tall fra undersøkelsen av de tre festivalene i Lillehammer i 2001. Samlet ble det til de tre festivalene solgt om lag 10.300 billetter, og i tillegg anslås det (fra festivalene selv) en deltakelse utover solgte billetter på mellom 11.000 og 12.000 personer (gratisarrangement og ikke-betalende publikum). En ren summering av antallet "besøkende" gir inntrykk av svært store tall. Undersøkelsen vår er avgrenset til utelukkende å omfatte de betalende publikummere. Selv med denne begrensningen framstår festivalene som "godt besøkt" - noe de for all del er - av mange besøkende.

For å få et rettviseende bilde, må en imidlertid "dekomponere" antall solgte billetter, først til antall personer, så til antall tilreisende og deretter fordele dem etter motivasjonen med reisen til Lillehammer, skal en kunne komme beregne de økonomiske virkningene. Tallene må beregnes og holdes atskilt for hver festival, og kan ikke summeres - vi vet ikke noe om evt. overlappende populasjoner mellom de tre festivalene. Dessuten begrenser utvalgs-metoden muligheten til å slå sammen materialet, og å presentere summer eller samlede gjennomsnittstall. Før vi går videre skal vi bare vise at vårt materiale dekker de tre festivalene godt, og at svarprosentene er forholdsvis høye.

Utvalgte arrangementers andel av solgte billetter, besvarte skjemaer og svarprosent etter festival. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001.

Festival	Solgte billetter i alt	Andel: solgte bill. v/utvalgte arrangement	Besvarte skjemaer i alt	Svarprosent
Vinterspillene	4.217	19%*	176	75
No. Litteraturfestival	3.372	58%	280	60
DølaJazz	2.653	60%	209	75

* Mangler publikumstall for to av forestillingene

Fordelt på festival ligger de samlede publikumstall mellom 6.500 og 8.500, inkludert gratisarrangement og ikke-betalende på billetterte forestillinger. Vinterspillene er den største festivalen, målt både i totalt antall besøkende og solgte billetter. Det er også den festivalen som varer flest dager.

Antall personbesøk i alt, antall solgte billetter i alt og antall solgte billetter på de utvalgte arrangementene. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001.

Festival	Personbesøk i alt *	Solgte billetter i alt	Solgte billetter til undersøkelsesarrangement.
Vinterspillene	8.517	4.217	793**
No. Litteraturfestival	7.150	3.372	1.948
DølaJazz	6.300	2.653	1.592

* Inkl. åpne arrangement og ikke-betalende ved lukkede arrangement, som eks.vis frivillige, gjester, utøvere, presse eller andre ikke-betalende.

** Mangler tall for to av forestillingene (medarrangørers arrangement).

I alt er det altså solgt 10.300 billetter. Fordi dette er nettopp *festivaler*, som består av et knippe arrangement i løpet av en begrenset periode, er antallet personer er lavere enn antall solgte billetter. I vårt materiale har vi oversikt over hvor mange av arrangementene man deltok i hver seg. Det er forholdsvis store forskjeller mellom de tre festivalene, og det er forholdsvis store forskjeller mellom publikummere og dem med annen involvering (framfor alt frivillige) i festivalene. De ”rene” publikummerne deltar i færre arrangement enn dem som er involvert på annen måte, og forskjellene er store. Samtidig må en huske på at antallet arrangementer under de respektive festivaler også er forskjellig. Å sette likhetstegn mellom antall solgte billetter og antall personer ved estimering av økonomiske effekter vil bære galt av sted.

Gjennomsnittlig antall billetterte programposter besøkt etter festival og involvering i festivalen. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz. 2001.

Festival	I alt	Publikum	Annen involvering
Vinterspillene	1,9	1,7	3,1
No. Litteraturfestival*	2,9	2,7	4,0
DølaJazz	2,6	2,0	4,7

* Tallene er basert på samtlige billetterte arrangementer under festivalen, også dem som er arrangert av medarrangørene.

Ytterligere kompliserende er at det er forskjeller mellom lokalbefolkning og tilreisende, men det skal vi ikke gå nærmere inn på her. Interesserte henvises til mer utfyllende dokumentasjon i ØF-rapport nr. 16/02.

Populasjonsestimatene for publikum må altså basere seg på *betalende publikum*, og vi må derfor trekke ut dem som er direkte involvert i gjennomføringen, for ikke å få med for mange personer eller overestimere effektene. I (deler av) effektberegningene må en ta utgangspunkt i antall personer, fordi respondentene i publikumsundersøkelsen er bedt om å svare på forbruk som gjelder hele festivalperioden, ikke i forbindelse med ett enkelt arrangement. Ideelt sett burde en hatt opplysninger også om sammensetningen på reisefølgene, særlig for de tilreisende, fordi enkelte utgifter typisk vil gjelde for hele følger, eks.vis overnattings utgifter.

Med disse begrensningene har vi beregnet et "riktig" antall personer på 5.000, som til sammen har kjøpt 10.300 billetter. Hver publikummer har altså kjøpt om lag to billetter.

Beregning av populasjonene for de tre undersøkte festivalene. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001.

Festival	2001: Solgte bill. i alt	Gj.snittlig besøk pr. publikummer	Antall personer
Vinterspillene	4.217	1,7	2.480
No.Litteraturfestival	3.372	2,7	1.248
DølaJazz	2.653	2,0	1.326

Vinterspillene er besøkt av flest personer, ca 2.500, mens de to andre ligger rundt 1.200-1.300 personer. Det er altså DølaJazz og Norsk litteraturfestival som har flest *festival*deltakere - man er med på mye av det som foregår - mens Vinterspillenes publikum i langt større grad plukker ut enkeltarrangement heller enn å være med på *hele festivalen*.

Men - det er først nå det er mulig å beregne hvor mange tilreisende som er kommet til festivalene og hvor mange penger som legges igjen av turistene. Det er nemlig tallene presentert ovenfor - *antall personer* - som er grunnlaget for de prosentfordelinger som framkommer i de tre forbruksundersøkelsene våre, og uten en absolutt størrelse i bunn er ikke prosentfordelinger særlig interessante, tør vi å påstå. Det er ut fra antall personer vi kan beregne tilreisende, osv.

En lang ferd mot de "virkelige resultatene". Men nå kommer de. Vi begynner med publikumseffektene (overrisslingseffektene), ettersom det er der vi nå er. Vi bruker figuren nedenfor som en modell (prinsippskisse) for hvilke lokaløkonomiske virkninger vi kartlegger, og hvordan de henger sammen.

Prinsippmodell for beregning av lokaløkonomiske effekter

Vi tenker oss sammenhengen mellom et arrangement og dets lokaløkonomiske effekter slik, at det er arrangementets *tiltrekningskraft* som er avgjørende for hvor mange "nye" penger som tilføres et avgrenset område. Penger som er i området fra før kan for så vidt bidra til omsetning i selve arrangementet, men vil ikke være nye inntekter og bare bidra lokaløkonomisk i den

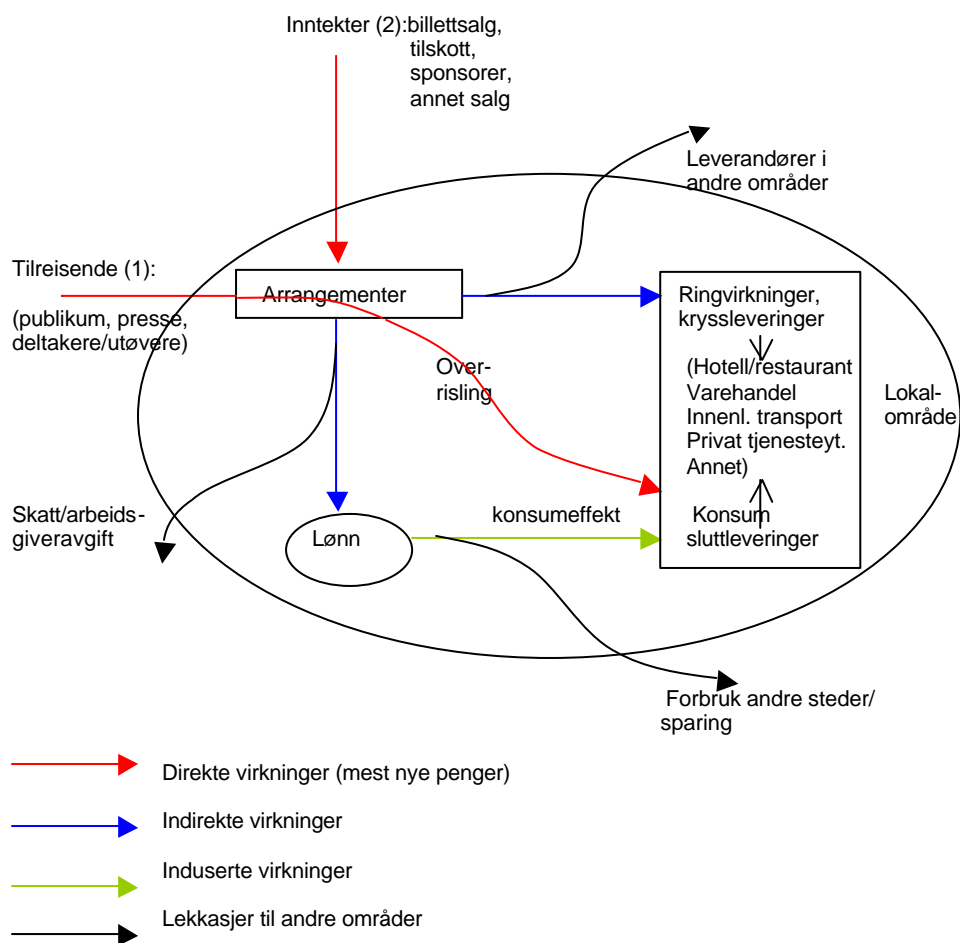
forstand at de kanskje brukes på andre måter enn de ellers^f ville gjort. Det er da den evt. alternative bruken som avgjør hvorvidt en får økte eller reduserte inntekter til området pga arrangementet. Vi har ikke gjort beregninger på alternativkostnader, men konsentrert oss om hvor mange *nye penger* som kan beregnes, og i hvilke sektorer disse blir brukt.

De to sentrale datakildene er altså :

1. publikumsundersøkelsen, for å beregne andel tilreisende og tilført overrislingseffekt, og
2. arrangementsregnskapene, for å beregne hvor store inntektene er, hvor de kommer fra og hvordan de brukes.

I figuren er prinsippene anskueliggjort innenfor et avgrenset område. Det er kun de direkte virkningene som representerer nye penger inn til området, og da vesentlig de delene av arrangementsinntektene som kommer fra andre områder. Pila for overrislingseffektene går ”gjennom arrangementet”, for å anskueliggjøre at det faktisk er dette som ligger til grunn for disse effektene, selv om de ikke blir registrert i arrangementsregnskapet.

Fig. 1. Pengestrømmer generert av arrangementer i et område.



^f Dersom ikke dette spesielle arrangementet fant sted.

Overrisslingseffekter: de tilreisendes betydning

For å estimere overrisslingseffektene av disse festivalene, vil tilskuernes tilhørighet til festivalstedet måtte klarlegges. Som vi har drøftet innledningsvis, vil det å ta med all omsetning som kan tilbakeføres til et gitt arrangement føre til overestimering av arrangementets betydning, og vi syns det er mest riktig å ta med bare den *ekstra*omsetning som kommer direkte av selve arrangementet. Dette betyr at en, i den strengeste fortolkningen, kun regner med utleggene til de tilreisende som kommer til arrangørstedet ene og alene på grunn av festivalen. Vi presenterer imidlertid først tall for alle publikummere, før vi går nærmere inn spesielt på de tilreisende.

Andel tilreisende

Det er forholdsvis store forskjeller mellom de tre festivalene når det gjelder hvor stor andel av publikum som kommer tilreisende. Av Vinterspillenes publikum er det "bare" 25% som ikke er hjemmehørende i kommunene Lillehammer, Øyer eller Gausdal. For de to andre festivalene er andelen tilreisende omtrent dobbelt så stor, men fordi det samlede publikumstallet er ca halvparten av Vinterspillenes, så utgjør det absolutte antallet tilreisende publikum om lag 600 personer til hver av de tre festivalene.

Publikumstilstrømning etter bosted og festival. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001.

Festival	Solgte billetter	Publikum, i alt:		Tilreisende i alt:		Lokale:		Basis (n)
		(bet.pers.)	%	personer	%	personer	%	
Vinterspillene	4 217	2 500	101	588	24	1 913	77	(136)
Norsk Litteraturfestival	3 372	1 250	100	579	46	671	54	(189)
DølaJazz	2 653	1 300	100	608	47	692	53	(153)

Norsk Litteraturfestival har den største tiltrekningskraften av disse tre festivalene: Der kom nesten 40% av de tilreisende publikummerne ene og alene for å overvære i festivalen, tilsvarende ca 200 personer. Vinterspillene er i denne sammenheng den mest lokale festivalen: dels er det liten andel tilreisende generelt, og dessuten var det få (kun 12%) av de tilreisende som kom ene og alene for selve Vinterspillene. Det tilsvarer i underkant av 100 personer. Tar vi også med dem som oppgir at de i tillegg til selve festivalen også har andre grunner til å reise til Lillehammer, omfattes mellom 60% (Vinterspillene) og 90% (Norsk Litteraturfestival) av *de tilreisende*. Rundt halvparten av samtlige tilreisende publikummere kombinerer altså festivalbesøket med andre gjøremål. I en konservativ tolkning skulle strengt tatt kun utgiftene til den gruppa tilreisende som kommer ene og alene på grunn av festivalen tilskrives festivalen som tilleggsinntekter.

Tilreisende publikum etter motivasjon for Lillehammerbesøk og festival. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001.

Festival	Tilreisende i alt:		<u>Kun pga festivalen:</u>		<u>Festival + andre motiv:</u>		<u>Ikke festival:</u>		Basis (n)
	per-soner	%	per-soner	%	per-soner	%	per-soner	%	
Vinterspillene	588	100	71	12	285	49	231	39	(136)
Norsk Litteraturfestival	579	102	223	39	289	50	72	13	(189)
DølaJazz	608	100	142	23	266	44	200	33	(153)

Det er likevel slik at lokalbefolkningen utgjør størsteparten av publikum ved alle de tre festivalene i 2001, og særlig på Vinterspillene er det lokale innslaget stort. Overrissingseffektene står selvsagt i samsvar med andelen tilreisende, og selv med utgangspunkt i tall som er redusert til personer (fra solgte billetter), kan effektene likevel bli svært overestimert hvis en ikke holder tunga rett i munn. Vi har foretatt noen enkle beregninger i vårt materiale, og der utgjør det *minste tallet under 10% av det høyeste*, avhengig av hva og hvor mange en lar telle med.

Tar en med alle utgifter til samtlige publikummere, både lokale og tilreisende, gir våre tall en omsetning i lokalområdet på ca 3,5 millioner kr. Da er også utlegg till billett kjøp tatt med. Vi mener imidlertid at billettinntektene må komme fram som en del av arrangementsregnskapene. I publikumsundersøkelser må likevel billettutgifter registreres, men utelukkende for å anslå andelen av inntektene som tilføres området utenfra.

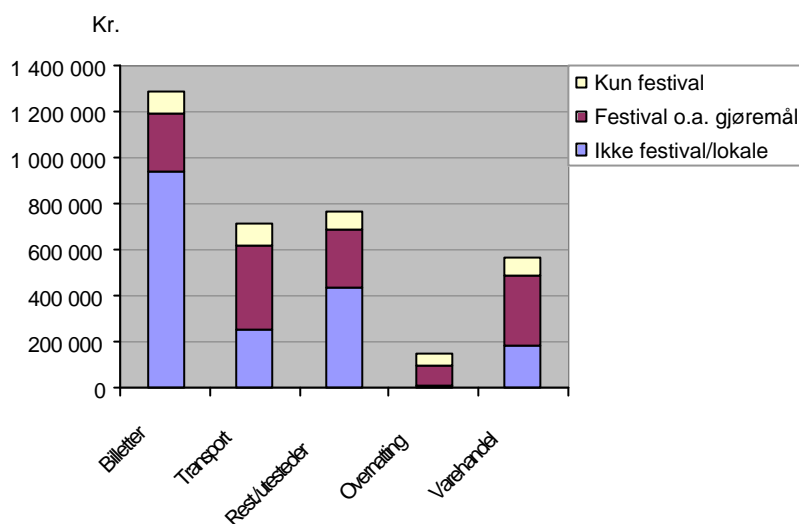
Holder vi billettutgiftene utenfor, legger publikum igjen ca 2,2 millioner kr. Dette tallet også inkludert både tilreisende og lokale. Går vi til den mest konservative tolkningen, at det kun er tilreisende som kommer ene og alene på grunn av festivalen ender vi opp med en tilleggsomsetning fra publikum på ca 300.000,- kroner. Dersom en heller ikke regner om solgte billetter til til personer, står en altså i fare for å *overestimere effektene* av publikum på våre tre festivaler med i størrelsesorden 20 ganger.

Variasjon i overrissingseffekter etter tilknytning til området og type utgifter som regnes med. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tusen kroner.

Tilknytning til området	Inkludert billettutg.	Ekskludert billettutg.
Alle tilreisende og lokale	3.500	2.200
Alle tilreisende	1.650	1.300
Kun dediserte tilreisende	400	300

Splitter vi forbruket på forbruksposter og fordeler etter motivasjon, legger lokalbefolkningen sine penger i billetter og på restauranter og andre utesteder. I sektorene transport, varehandel og overnatting er utleggene fra tilreisende større enn fra fastboende.

Fig. 2. Festivalpublikums forbruk under festivalen etter motiv for deltakelse og forbrukspost. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tilreisende og lokale. Kroner.



Går vi litt nærmere inn i overnattingstallene (fig. 3), vi har jo allerede sett at utleggene til overnatting ikke er særlig store, finner vi at de ca 1.800 tilreisende turistene til festivalene til sammen genererer om lag 4.000 overnattinger i området. Hvorfor er da utleggene til overnatting ikke mer enn ca 10% av hva en burde forvente? Svært mange av disse overnattingene foregår nemlig ikke-kommersielt hjemme hos slekt og venner, slik at kun 20-25%, rundt 1.000 overnattinger, ble foretatt mot betaling. Når de tilreisende likevel ikke har brukt mer enn 200-300 kroner pr overnatting, skyldes det at i forbindelse med Norsk litteraturfestival tilbys overnatting i studenthjem/internat forholdsvis rimelig. Disse overnattingene er også regnet med blant de kommersielle. Byens ordinære overnattingsbedrifter har altså ikke svært mange ekstra overnattinger som følge av våre festivaler⁹. Det er stort sett bare i forbindelse med Litteraturfestivalen at publikum bruker penger til overnatting (fig. 4).

⁹ Tallene våre blir for små til å blåse opp overnattingene etter motivasjon, derfor presenteres de etter festival.

Fig. 3. Antall overnattinger i festivalperioden etter overnattingsform og festival. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tilreisende publikum.

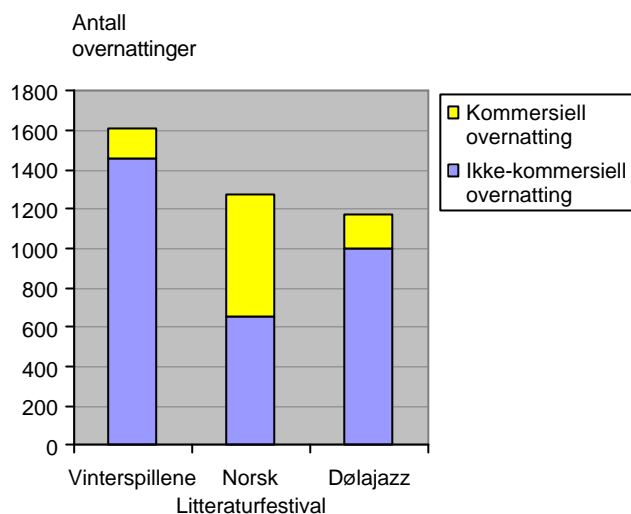
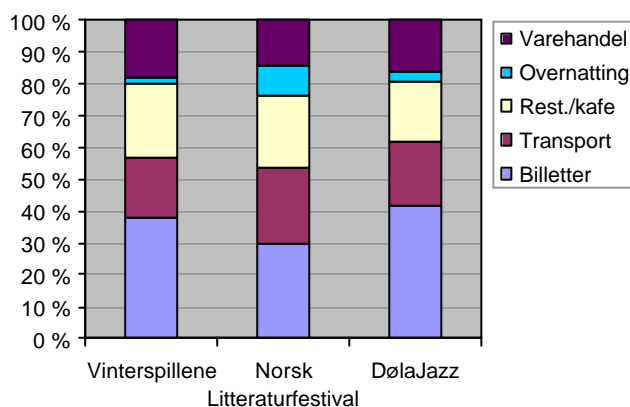


Fig. 4. Festivalpublikums samlede forbruk i festivalperioden etter forbrukspost og festival. Vinterspillene, Norsk Litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tilreisende og lokale. Prosent.



Liberalt regnet bidrar tilreisende til området i forbindelse med disse festivalene med 1,5 til 2 millioner ekstra innekter. Det er framfor alt transport- og varehandelssektorene som får dette.

Ringvirkninger

Publikumsgenerert ny omsetning i området er altså ikke så overveldende stor, som man enkelte ganger kan få inntrykk av. Går vi over på ringvirkningene som skyldes selve arrangementet som bedrift sett, så er tallene ”bedre kjent” for aktørene: det må settes opp regnskap.

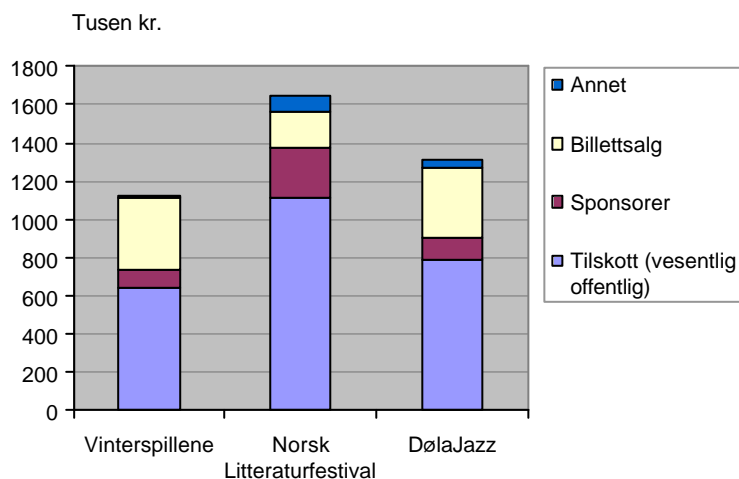
Det er likevel slik at ikke alle forhold blir registrert i regnskapene, f.eks. store deler av frivilligkorpsets arbeidsinnsats og ”sponsing” fra de frivilliges arbeidsgivere. Sponsing i form av naturalytelse eller avslag og rabatter i prisen på varer eller tjenester vises heller ikke i regnskapene, men kan utgjøre betydelige summer. Hvorvidt dette er, eller hvor store evt. tapte inntekter er, avhenger av alternative salgskanaler eller alternativ markedspris. For overnattingsbedrifter kan det være gunstig å ”fille bedriften” til gunstig pris i ellers rolige perioder, framfor å stå uten gjester. I varehandelen kan mange varer lagres, og salget tapes ikke på så kort tid som i overnattings- og serveringsbedrifter.

Utgangspunktet for de ringvirkningene som skapes lokalt er de inntektene som arrangementene eller festivalene genererer. En u diskutabel sammenheng er at ringvirkningene ikke kan være større enn de initiale inntektene til festivalene (de direkte virkningene). Hvis alle pengene som genereres kommer utenfra, og brukes internt i området har en maksimalgrensa for ringvirkningene, eller en inntektsmultiplikator på 1. Det betyr at hver krone som tas inn i området, brukes til kjøp av varer og tjenester i lokalområdet, dvs. ytterligere en gang lokalt. Det er et urealistisk resultat, både fordi:

- ikke alle penger som kommer på inntektssida i festivalregnskapet er nye penger til området, og
- festivalene må som regel nødvendigvis også kjøpe varer og tjenester i bedrifter lokalisert andre steder.

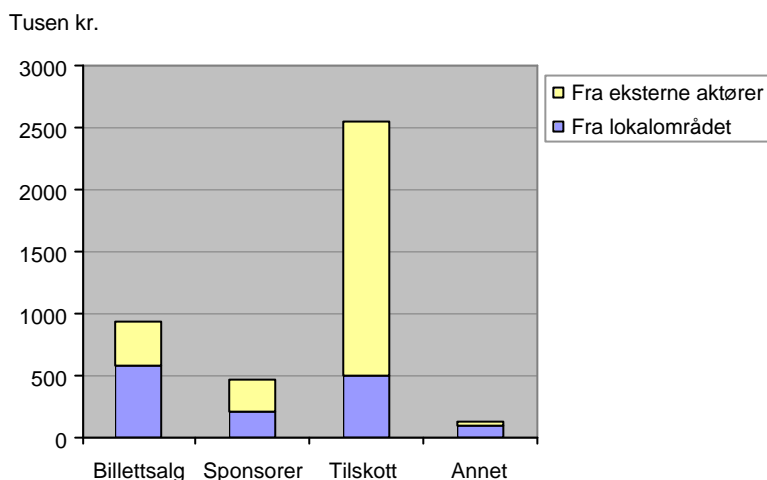
Vår festivaler har til sammen 4,1 millioner i inntekter. De største inntektskildene er billettinntekter og offentlige tilskott, til sammen utgjør de to postene om lag 85% av inntektene. Både sponsorinntekter og andre inntekter er forholdsvis små. (Fig. 5)

Fig. 5. Festivalenes inntekter etter inntektskilde og festival. Vinterspillene, Norsk litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tusen kroner.



Totalt for alle de tre festivalene kommer om lag 2,7 millioner, to tredjedeler, fra aktører utenfor lokalområdet^h. De tre festivalene trekker altså 2,5-3 millioner ”nye” kroner inn til området, som neppe ville kommet der ellers. Det alt vesentlige av dette, ca to millioner kroner, består av fylkeskommunale og statlige tilskott. Sponsingen fra private aktører er forholdsvis beskjeden, slik den framkommer i regnskapene. (Jfr. fig. 5.) Det foregår imidlertid ytterligere sponsing i form av naturalytelser og gunstige priser til arrangørene, som ikke bokføres i festivalregnskapene. Denne typen sponsing ytes framfor alt av lokale aktører.

Fig. 6. Festivalenes inntekter etter inntektskilde og om de kommer fra lokalområdet eller fra aktører utenfor lokalområdet. Vinterspillene, Norsk litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tusen kroner.



Billett- og sponsorinntekter kommer altså stort sett fra lokalområdet, mens de offentlige tilskottene, som festivalene er helt avhengig av, er hovedsakelig tilført fra fylkeskommunen og, særlig, staten. (Jfr. fig. 6.) I neste avsnitt skal vi se på hvordan disse pengene brukes, altså festivalenes utgifter: i et ringvirkningsperspektiv er det hovedspørsmålet.

I 2001 hadde de tre festivalene om lag 3,8 millioner kroner i direkte utgifterⁱ. Av dette er ca 900.000 kroner personalkostnader, knytt til administrasjon og prosjektledelse - disse pengene må altså sirkulere enda en runde i før effektene kan bokføres i lokalområdet, og må derfor trekkes fra ved den første sektorfordelingen. I vår sammenheng har vi nemlig gruppert disse utgiftene etter hvilken sektor de ble brukt i, og hvor de mottakende bedriftene var lokalisert: i eller utenfor lokalområdet. Hvis det er slik at de pengene som festivalene ”trekker inn” til området brukes til innkjøp andre steder, vil ikke de lokaløkonomiske effektene være så store som inntektssida skulle indikere. Dessuten er verdiskapningen forskjellig avhengig av sektor pengene brukes i. Vi har ikke verken data til eller ambisjoner om å beregne verdiskapning, men det er et moment som bør være med i vurderingene.

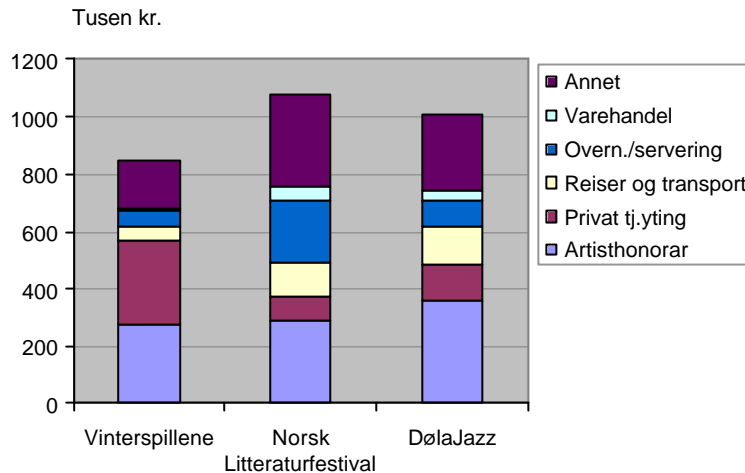
En av de store utgiftspostene er artisthonorarer, som seg hør og bør. Samlet utgjør disse utgiftene en tredjedel etter vi har trukket fra lønnskostnader. Vi

^h Da har vi regnet med *samtlig* tilreisende publikummere, uavhengig av motivet.

ⁱ Alle tre gikk med (et lite) overskott i 2001.

har brukt en forholdsvis grov sektorinndeling, både fordi det har vært vanskelig å finfordele alle utgifter, og fordi en finere fordeling ville gitt svært små tall i mange av sektorene. Dette er årsaken til at restsektoren ”annet” er en av de store leveransesektorene, men den omfatter altså mange ”små sektorer”. (Fig. 7.)

Fig. 7. Festivalenes innkjøp (utgifter ekskl. lønn) etter leveringssektor og festival. Vinterspillene, Norsk litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tusen kroner.



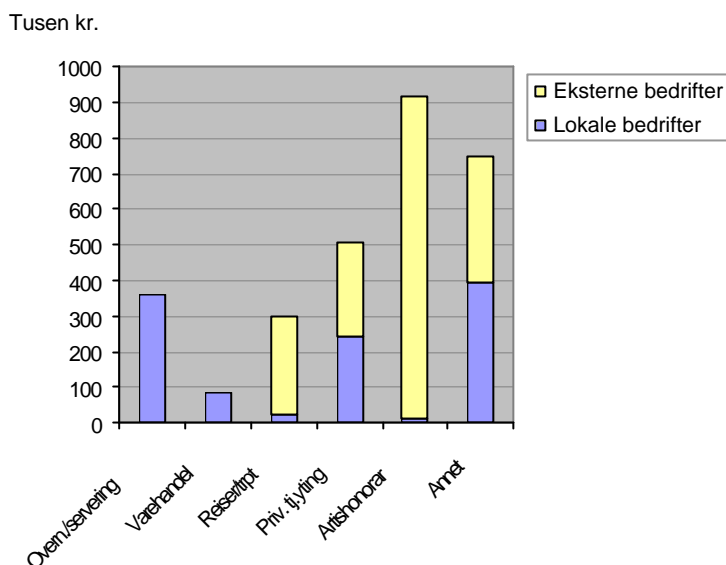
Ser vi så på om det er bedrifter i lokalområdet som forsyner disse festivalene med de varer og tjene ster de trenger, eller om de (må) kjøpes utenfra, så viser det seg at i alt 60-65% av innkjøpene foretas *utenfor* lokalområdet. En viktig årsak til det, er forstås at artisthonorarene utgjør en stor del av utgiftene, og der kommer nødvendigvis mange utenfra. Artisthonorar utgjør, sammen med reiser og transport, andelsmessig den *minst lokale* sektoren. (Jfr. fig. 8.)

I alt hadde våre tre festivaler en omsetning på 4,1 millioner kroner i 2001. Av dette ble 2,7 millioner tilført området fra eksterne kilder, vesentlig i form av offentlige tilskott.

De lokale ringvirkningene av festivalene utgjør til sammen 1,1 million i vare- og tjenestekjøp og i underkant av 600.000 i lønnsutbetalinger¹. Hvor mye av lønna som brukes lokalt vet vi ikke, det avhenger bl.a. av sparing (lån) og evt. innkjøp utenfor lokalområdet. Vi har regnet (erfaringstall) med at tre fjerdedeler av lønna brukes lokalt

¹ Her har vi forutsatt 28% skatt, som er trukket fra tallene: samlet lønnsutbetaling var 900.000,-. Det reelle skattetrekket har vi ikke oversikt over, men bruker et lavt tall for ikke å underestimere effekten. Vi har også trukket 14% arbeidsgiveravgift, som er avgiften (14,1%) i Lillehammers sone.

Fig.8. Festivalenes innkjøp etter om leveransene kommer fra bedrifter i eller utenfor lokalområdet og leveringssektor. Vinterspillene, Norsk litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tusen kroner.

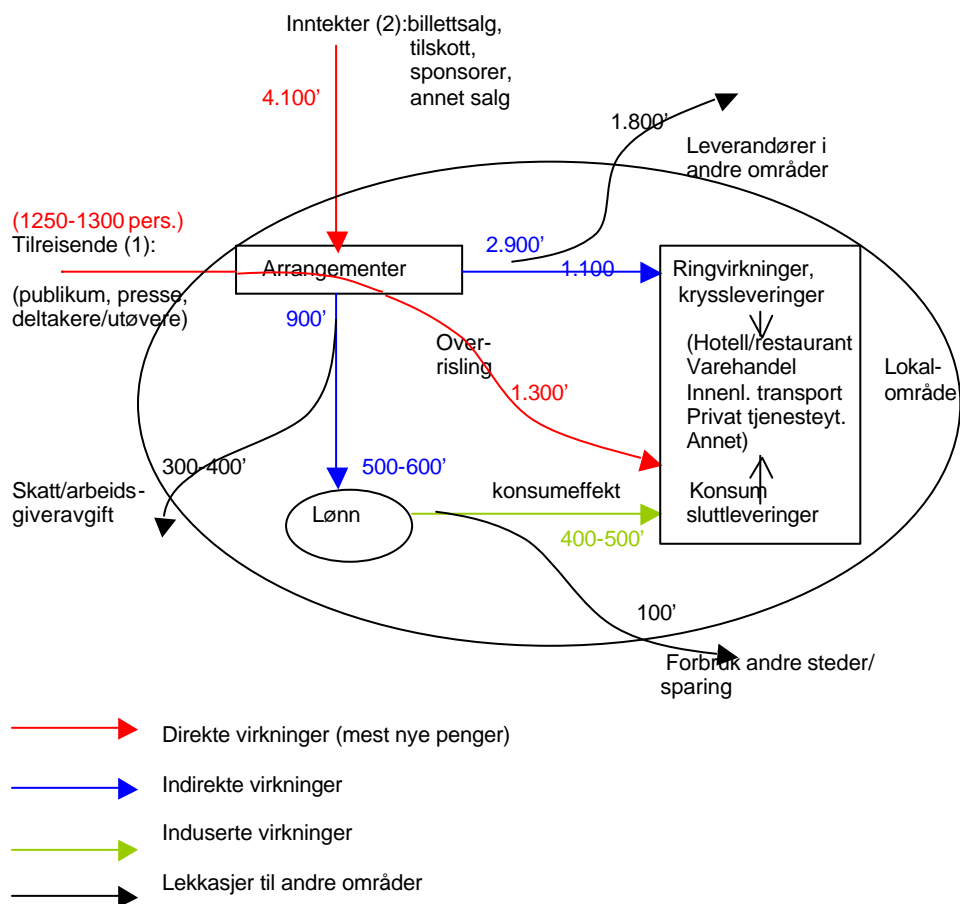


Samlet lokaløkonomisk betydning: ringvirkninger og overrislingseffekter

Legger vi til overrislingseffektene (1,3 million kr.) til denne millionen, ender vi opp på samlede effekter i størrelsesorden 2,5-3 millioner kroner. Da har vi latt så godt som alle utlegg som er foretatt av tilreisende telle med. Er vi svært konservative, og teller med utgifter utelukkende fra dem som ene og alene kommer på grunn av festivalen, vil overrislingseffektene ikke overstige 500.000,-.

Samlet står våre tre festivaler, gjennom selve festivalarrangementet ("festivalbedriften") og det tilreisende publikum som de tiltrekker for en økt omsetning i lokale bedrifter på mellom 2,5 og 3 millioner kroner. Ca 40% av dette kommer i form av underleveranser til selve festivalen, og litt mer (45%) skyldes det som tilreisende publikum legger igjen direkte i de lokale serverings-, overnattings- og detaljhandelsbedriftene. Når denne andelen blir forholdsvis høy, er det fordi vi har brukt det liberale anslaget på overrislingseffekten, med det konservative alternativet ville disse effektene ikke overstige 500.000 kroner. Dessuten kommer 15-20% av inntektene gjennom induserte virkninger (av de lønnsinntekter som skapes) av festivalarrangementene. (Jfr. fig. 9.)

Fig. 9. Pengestrømmer generert av festivalene i Lillehammerområdet. Vinterspillene, Norsk litteraturfestival og DølaJazz 2001. Tusen kroner.



Fordelingen på mottakende sektorer viser at overnatting og servering får den største andelen av disse pengene, en tredjedel. Det er særlig serveringsbedriftene som øker omsetningen, mens overnattingsbedriftene ikke får så mange ekstra gjester. Det skyldes at de relativt få tilreisende helst overnatter ikke-kommersielt.

Den lokale detaljhandelen får om lag en fjerdedel, og også der er det tilreisende publikum og konsumeffekten av lønnsutbetalingene som bidrar med mye. I tillegg blir "annet" en stor sekkepost, fordi det er mange "små sektorer" som mottar inntekter, men en finere inndeling ville gi svært mange grupper med små tall.

Så langt må en kunne konkludere med at lokaløkonomisk betyr ikke disse tre festivalene all verden. Selv om vi ikke har tatt med effekter av andre tilreisende enn publikummere, ville en evt. utvidelse til å omfatte data fra tilreisende presse o.l. ikke endre dette bildet. Sammenliknet med samlet omsetning i disse sektorene i Lillehammerområdet er den lokaløkonomiske betydningen faktisk helt ubetydelig. *Det betyr nødvendigvis verken at de ikke kan ha mye å bety for enkeltbedrifter, eller at de er uten betydning.* Men det er ikke temaet her.

Referanser

Akselsen, Rolf (1986):

Reiselivsnæringen og den lokale økonomi: En metodisk gjennomgang av reiselivsnæringens effekter i den lokale økonomi. Hol kommune 1982, Samferdselsdeparatemetet/BBR Consult as:Oslo.

Andersson, Tommy D og Harry-Arne Solberg, (1999):

Leisure events and regional economic impact, *World Leisure and Recreation*, vol.41 no.1, pp.21-28.

Arnestad, Georg (1990):

Fleire spørsmål enn svar: Kulturøkonomi, *Plan og Arbeid* nr 2/90, Universitetsforlaget:Oslo.

Birkelund, Hugo (1996):

Arrangementsøkonomi i OL-regionen: lokaløkonomiske ringvirkninger av utvalgte arrangementer, ØF-rapport nr 11/1996, Østlandsforskning:Lillehammer.

Bohlin, Magnus (2000):

Travelling to events, in (ed) L Mossberg, Lena: *Evaluation of Events: Scandinavian Experiences*, Cognizant Communication Corporation:New York.

Bohlin, Magnus (1988):

Turistekonomiska nyckeltal. En studie av Siljansområdet., Rapporter och meddelanden nr 11/88, Högskolan i Falun/Borlänge.

Ericsson, Birgitta (1999):

Grensehandelsundersøkelser: Metoder og reliabilitet, Oppdragsrapport OR 31.99, Institutt for offentlig økonomi, Stiftelsen Østfoldforskning:Halden.

Ericsson, B (1985):

Attraksjonsundersøkelsen i Oppland 1985 - En undersøkelse blant individuelle besøkende på noen utvalgte attraksjonsanlegg i Oppland juli-august 1985, Lillehammer (utrykt vedlegg til Reiselivsplan for Oppland fylke 1988-91).

Ericsson, Birgitta (2001):

Grensehandel mot Sverige: Bil- og bussbasert handel år 2000, Oppdragsrapport OR 15.01, Institutt for offentlig økonomi, Stiftelsen Østfoldforskning:Halden.

- Getz, Donald (1994):
 Event Tourism – evaluating the Impacts, in: *Travel, Tourism and Hospitality Research. Handbook for Managers and Researchers*, Eds. Ritchie & Goldner. John Wiley.
- Hansen, Christian (1994):
Turismens betydelse for økonomi og beskæftigelse i regioner og lokalsamfund, Institutt for grænseregionsforskning, Aabenraa.
- Mill, Robert Christie and Alastair M Morrison (1992):
The Tourism System, 2nd ed., Prentice-Hall Inc:Engelwood Cliffs, New Jersey.
- Mordal, Tove L (1989):
Vi spør – hvor mange og hvem svarer? Opplegg og gjennomføring av postale undersøkelser, Rapport nr 105, Statens institutt for forbruksforskning:Lysaker.
- Mules, T and B Faulkner (1996):
 An economic perspective on special events, *Tourism Economics*, vol. 2, no 2, 1996, pp 107-118, IP Publishing:London.
- Ryan, Chris (1998):
 Economic impacts of small events: estimates and determinants – A New Zealand example, *Tourism Economics*, vol.4. no. 4, pp. 339-352, IP Publishing:London.
- Solberg, Harry-Arne, og Tommy D Andersson, (2002):
 Economic Impacts from business and leisure travellers at World Championships. *Event Management*, in printing.
- Statistisk sentralbyrå:
 NOS Forbruksundersøkelser
- Teigland, Jon (1999):
 Mega-events and impacts on tourism; the predictions and realities of the Lillehammer Olympics, *Impact Assessment and Project Appraisal*, December, pp 305-317.
- Mossberg, Lena L (2000):
 Event Evaluations, in (ed) L Mossberg, Lena: *Evaluation of Events: Scandinavian Experiences*, Cognizant Communication Corporation: New York.
- Hall, C.M. (1992):
Hallmark Tourist Events, Belhaven Press:London.

Laventhol and Horwarth (1994):

A Survey: The impact of the 1984 Summer Olympic Games on the Lodging and Restaurant Industry in Southern California, Los Angeles.

Lazer, T (1986):

The 1984 Los Angeles Olympics, in *International Events: the Real Tourist Impacts*. Proceedings of the Canada Chapter of Travel and Tourism Association Annual conference, 20-22, October, Edmonton, Alberta, pp.137-140.

Pyo, S, R Cook and RL Howell (1988):

Summer Olympic tourist market - learning from the past, *Tourism Management*, June, pp. 137-144.

Vaagland, Jorid (2002):

Om frivillige og deres betydning for gjennomføring, under trykking

Wall, Geoffrey (1997):

Scale effects on tourism multipliers, *Annals of Tourism Research*, vol.24, no.2, pp. 446-450.

Østlandsforskning har studert de tre kulturfestivalene som årlig holdes på Lillehammer: Vinterspillene, Norsk litteraturfestival/Sigrid-Undset-dagene og DølaJazz. Hver av festivalene går over flere dager, til sammen har disse festivalene arrangementer over 16 dager i Lillehammer og de dekker forskjellige kulturetninger.

I prosjektet er de lokaløkonomiske effektene kartlagt gjennom postale spørreskjemaintervjuer med publikummere ved et stort antall enkelt arrangement. Dessuten er det gjort en gjennomgang av festivalregnskapene, samt supplert med intervjuer og samtaler med de administrativt ansvarlige for respektive festival.

Hovedmålet med prosjektet var å øke kunnskapen om hvilke typer arrangementer, evt. porteføljer av arrangementer, som fremmer lokal reiselivs- og destinasjonsutvikling, både når det gjelder økonomiske og kulturelle virkninger. En viktig årsak til denne problemstillingen er den forholdsvis store veksten i ulike arrangementer som har funnet sted i de senere åra, og der mange er begrunnet med en ønsket vekst i turismen til regionen. Dette ønsket bunner antakelig i en forestilling om at arrangementer tiltrekker seg mange tilreisende, uten at de enkelte aktuelle arrangementene er vurdert i et turistisk perspektiv.